

ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПОЛІТОЛОГІЇ

У статті визначено поняття термінологічної компетентності як основи фахової підготовки майбутнього фахівця. На основі узагальнення сучасних підходів до комунікативної підготовки студентів висунуто й обґрунтовано основні етапи формування термінологічної компетентності майбутніх фахівців з політології під час опанування дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», запропоновано систему вправ щодо вироблення вмій і навичок вільного оперування термінологічною лексикою.

Ключові слова: комунікативна компетентність, термінологічна компетентність, професійне мовлення, фахова термінологічна лексика.

В статье представлено понятие терминологической компетентности как основы профессиональной подготовки будущего специалиста. На основании современных подходов к коммуникативной подготовке студентов выдвинуто и обосновано основные этапы формирования терминологической компетентности будущих специалистов по политологии во время изучения дисциплины «Украинский язык профессиональной направленности», предложено систему упражнений для формирования умений и навыков свободного оперирования терминологической лексикой.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, терминологическая компетентность, профессиональная речь, специализированная терминологическая лексика.

The article deals with terminological competence as the basis for professional training of future experts. Based on the generalization of current student communicative training approaches, the main stages of terminological competence of future experts in political science were proposed and grounded while learning the subject «The Ukrainian language (professionally oriented)», the task system, concerning the development of the abilities and skills of fluent terminological vocabulary application, is proposed.

Key words: communicative competence, terminological competence, professional speech, professional terminological vocabulary.

Вступ. Нині вища освіта скерована на формування фахової культури, важливою складовою якої є комунікативна компетентність студентів. Важливою складовою конкурентоспроможного фахівця на сучасному ринку праці є високе володіння культурою спілкування, зокрема рівень його фахового мовлення, що передбачає майстерне володіння термінологічною лексикою. Це свідчить про глибоке розуміння професійних понять і явищ та є умовою успішної фахової комунікації. Недооцінювання комунікативного аспекту в опануванні термінологічною базою спричиняє недостатній рівень володіння мовою. Г. Онуфрієнко стверджує, що «суттєво поглиблені загальномовні знання та скориговані й професійно скеровані мовленнєві вміння й навички екстраполюються на мову фаху, передусім на її термінологічну

систему» [3, с. 17]. Здобуття вищої освіти передбачає необхідність опанування поняттєвою сферою обраної спеціальності, вербально представленою засобами національної термінології.

Аналіз досліджень і публікацій. Доцільність використання здобутків української термінології в навчальному процесі не є освітньою інновацією, однак і досі в лінгводидактиці ця проблема неодноразово постає як актуальна. Сучасні дослідники приділяють значну увагу теоретичним і практичним пошукам, пов'язаним із підготовкою комунікативно компетентного фахівця, що передбачає, перш за все, вільне володіння професійно орієнтованим мовленням. Проблема формування комунікативної компетентності знайшла своє відображення в роботах багатьох учених, зокрема Н. Бутенко, А. Богуш, О. Горош-

кіної, І. Дроздової, С. Карамана, Л. Кравець, О. Любашенко, Л. Мацько, Г. Михайловської, О. Павленко, Л. Паламар, М. Пентилюк, О. Семеног, Т. Симоненко.

Концептуальним підґрунтям дослідження термінології стали праці Б. Головіна, В. Даниленко, А. Дьякова, Т. Кияка, А. Коваль, А. Крижанівської, М. Москаленка, Г. Онуфрієнко, В. Русанівського, Л. Симоненко, В. Туркіна, Т. Панько та ін.

Постановка завдання. Аналіз наукової й методичної літератури та сучасні дослідження вчених-лінгводидактів свідчать, що проблемі розвитку професійного мовлення майбутніх фахівців приділяється належна увага, але відчувається брак цілісної теоретично обґрунтованої системи, спрямованої на термінологічно-професійну підготовку майбутніх фахівців з політології. Більшість досліджень передбачають удосконалення мовної та мовленнєвої підготовки фахівців гуманітарного профілю, зокрема зорієнтовані на оволодіння нормами літературної мови або діловим мовленням, хоча професійна комунікація потребує й інших аспектів підготовки. Крім того, жодна робота не висвітлює питань формування термінологічної компетентності майбутніх фахівців з політології, хоча наразі ці фахівці потребують високого рівня володіння фаховим мовленням.

Мета статті – охарактеризувати поняття термінологічної компетентності майбутніх фахівців з політології та окреслити систему роботи з її формування під час вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Виклад основного матеріалу дослідження. Здобуття вищої освіти передбачає необхідність опанування поняттєвою сферою обраної спеціальності, вербально представленою засобами національної термінології. Гуманітарні професії, до яких належать і політологи, потребують від студента глибокої лінгвістичної освіченості, оскільки мовлення у їх подальшій практичній діяльності виступатиме джерелом і носієм інформації, засобом впливу й переконання, а ому обов'язково має бути досконалим.

Серед основних вимог, що висувуються до сучасних фахівців, зокрема політологів, найбільш поширеними є такі: знання про всі компоненти й механізми роботи державної і політичної системи, володіння інформаційними технологіями та вміння й навички професійної комунікації [5, с. 113]. А оволодіння технологією професійної комунікації – це не лише засвоєння студентами мовних знань, умінь і навичок, а в першу чергу формування вміння і навичок практичного користування мовою, розвитку вміння спілкуватися на професійному рівні. Крім того, для майбутніх фахівців з політології досить важливим є доведений ученими факт, що мова має здатність активно впливати на політичні процеси – «спроможність понять, термінів, мовних зворотів бути знаряддям політичної мобілізації і потужним інформаційним ресурсом» [2, с. 4]. Тому мова, за словами

Н. і Л. Мухарямових, уже розглядається не лише як інструмент опису тих або інших політичних явищ, але й як активний чинник впливу на політичні процеси [1, с. 44]. Як бачимо, визначальним чинником є врахування специфіки професійної діяльності майбутніх політологів.

Майбутні фахівці з політології повинні бути комунікативно (термінологічно) компетентними у сфері своєї професійної діяльності, тому більш прийнятним для нашого дослідження є поняття «термінологічна компетентність» – здатність людини розуміти й породжувати професійні висловлювання в різноманітних соціально-детермінованих ситуаціях з використанням фахової лексики та з урахуванням лінгвістичних і соціальних правил, яких дотримуються носії мови.

Для успішного формування термінологічної компетентності основоположним є орієнтація студентів на засвоєння змісту, форм і засобів майбутньої професійної діяльності, що можливе лише при активному застосуванні принципу міжпредметних зв'язків. Процес набуття знань, умінь і навичок, а головне – досвіду, повинен, за словами В. Петрук, відбуватися через «організацію певних форм зовнішньої предметної діяльності, вростання індивіда у професійну культуру [4, с. 54], завдяки чому й буде сформована термінологічна компетентність майбутнього фахівця. Досить часто низький рівень володіння фаховим мовленням (сприймання, відтворювання та продукування усних і письмових професійно орієнтованих текстів) зумовлює неспроможність у багатьох студентів адекватно усвідомити, об'єктивно оцінити і ґрунтовно засвоїти знання з фахових дисциплін. У результаті в них формуються розрізнені, несистематизовані, поверхові й неміцні знання, що не забезпечують ґрунтовної професійної підготовки.

З урахуванням окреслених чинників процес формування термінологічної компетентності повинен відбуватися у три етапи: I етап – комунікативно-формульний (I-II курси), II етап – професійно-діяльнісний (II-III курси), III етап – компетентнісно орієнтований (IV курс).

Проаналізуємо більш детально перший етап, під час якого формування термінологічної компетентності відбувається на заняттях з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» на нефілологічних факультетах має свою специфіку, оскільки основним завданням є поєднання трьох аспектів: по-перше, засвоєння фахової термінологічної лексики відбувається крізь призму її становлення, функціонування, лексико-граматичних особливостей її застосування в науковому стилі; по-друге, вироблення вміння і навичок складання фахових документів; по-третє, розвиток культури мови, мислення і поведінки особистості, формування національно-мовної особистості тощо. Це завдання

ускладнено тим, що дисципліну вивчають на першому курсу, коли студенти ще фактично не володіють фаховою термінологією, а пояснення термінологічної лексики як системи спеціальних понять певного фаху все ж таки є завданням викладача вузької спеціалізації.

Процес засвоєння фахової термінологічної лексики студентами політологічного профілю передбачає два етапи:

I. Репродуктивний (вивчення загальнонаукової термінології; оволодіння термінологією політологічного комплексу; засвоєння термінів споріднених наук).

II. Продуктивний (вільне володіння зазначеними термінами (вміння сприймати й породжувати тексти з використанням термінологічної лексики).

Відповідно до програми визначено три змістові модулі: «Комунікативна компетентність як складова формування майбутнього фахівця», «Професійна комунікація майбутнього політолога», «Культура наукової професійної мови». Саме третій змістовий модуль передбачає ґрунтовне ознайомлення студентів з науковим стилем мовлення, його основними ознаками, історією становлення; українською терміносистемою; вимогами до оформлення результатів наукової діяльності, компресії тексту; основами редагування й перекладу наукових текстів. Опанування науковим стилем мовлення у вищій школі є необхідним фахівцеві будь-якої галузі, оскільки потрібно вміти аналізувати, систематизувати наукові факти, вільно послуговуватися нормативною національною науковою мовою в письмовій та усній формах. Першим етапом такої підготовки було детальне ознайомлення з науковим стилем мовлення, його підстилями, визначенням основних ознак. Відомо, головною ознакою наукового стилю є однозначність, точність, конкретність, що досягається шляхом правильного володіння термінологічною лексикою, тому студенти повинні вміти свідомо сприймати та використовувати терміни та професіоналізми фахового спрямування, добирати власне українські відповідники до термінів іншомовного походження; користуватися термінологічними словниками обраного фаху, що є основою формування термінологічної компетентності майбутнього політолога.

Найважливішим методом оволодіння фаховою термінологією є спеціально розроблена система вправ. За основу ми взяли класифікацію Т. Симоненко [6], оскільки вважаємо, що вправи, визначені за фазами породження мовлення (докомунікативні, комунікативні, посткомунікативні), є найбільш оптимальними для ефективного засвоєння термінологічної лексики. Так, виконання *докомунікативних вправ* забезпечує: 1) розвиток умінь і навичок самостійно знаходити, аналізувати, синтезувати та накопичувати наукову інформацію, що є основою створення вторинних текстів (написання тез, рефератів, дослідницьких робіт); 2) уміння адекватно сприймати усне і писемне мовлення з використанням професійної термінології,

користуючись різними видами слухання й читання; 3) уміння відтворювати тексти в усній та писемній формах, послуговуючись фаховою термінологією, відповідно до поставленої мети та завдання; 4) уміння редагувати професійні тексти.

Застосування *комунікативних вправ* сприяє розвитку таких умінь: 1) користуватися зокрема термінологічними ресурсами української мови у професійній сфері; 2) брати участь у фаховому спілкуванні, обираючи правильну стратегію й тактику; 3) правильно використовувати мову в різноманітних соціально детермінованих ситуаціях з урахуванням культури професійної поведінки, мовленнєвого етикету, соціальних норм, стереотипів.

Посткомунікативні вправи стимулювали розвиток таких умінь: 1) контролювати процес протікання комунікативного акту; 2) забезпечувати зворотний зв'язок у спілкуванні; 3) аналізувати, корегувати власне та чуже мовлення.

Системне засвоєння термінології має складатися з таких основних видів роботи: 1) визначення поняття «термінологія», «терміносистема» «термін», «професіоналізм»; 2) з'ясування основних ознак і вимог до термінів; 3) визначення відмінностей між термінами і професіоналізмами, причин їх утворення; 4) визначення лексико-семантичних особливостей термінів; 5) аналіз термінологічної лексики щодо походження; 6) визначення видів термінів; 6) дослідження структурно-словотвірних особливостей термінів.

Основними прийомами роботи з термінами можна визначити такі: семантизація (пояснення значення терміна), виписування термінів зі спеціальних словників і навчальної літератури, з'ясування значення терміна у фаховому тексті, аналіз дефініцій термінів, ведення термінологічних словничків, складання й розгадування термінологічних кросвордів.

Крім того, для ґрунтового усвідомлення семантики термінів потрібно звертати увагу на вироблення вмінь визначати структуру, походження, особливості їх творення. Для цього можна запропонувати виконання таких докомунікативних вправ:

– *Перекладіть подані терміни українською мовою. Проаналізуйте їх за планом: 1) дефініція; 2) ступінь спеціалізації (загальнонауковий, міжгалузевий, вузькоспеціальний); походження (власний, запозичений (з якої мови)). Визначте основні правила правопису слів іншомовного походження.*

Резолюція, гедонизм, екзит-пол, саммит, локальний, антагонизм, генерація, легитимність, конформизм, окупація, геноцид, теософія, криптографія, ренесанс, пацифізм, гильдія.

– *Доберіть українські відповідники до поданих термінів. Визначте спосіб творення власне українських термінів.*

Атеїст, реєстр, домінування, толерантність, саркофаг, білль, аннали, асоціація, пакт, уніфікація.

– *Доберіть терміни до запропонованих дефініцій. Із визначеними термінами складіть речення.*

1. Політична концепція, що вбачає у політиці засадничу, визначальну роль географічних факторів. 2. Дії державних органів у сфері політики, спрямовані на нарощування військової моці в державі. 3. Ідеологія і політика в царині національних відносин, що проповідує зверхність національних інтересів під загальнолюдськими. 4. Політичний лад, за якого влада належить найбагатшим представникам панівного класу. 5. Форма державного правління, за якої верховні органи державної влади обираються на певний строк з окресленими законом повноваженнями. 6. Політика нарощування озброєнь і зміцнення військової могутності країн для підготовки і здійснення загарбницької чи оборонної війни. 7. Згода між суб'єктами політики з певних питань на основі базових цінностей і норм, спільних для всіх основних соціальних та політичних груп суспільства.

Для довідок: узурпація, мілітаризм, плутократія, консенсус, геополітика, республіка, націоналізм, екслав (одне слово зайве).

– *Серед запропонованих термінів виділіть ті, що належать до вашої фахової термінології. Визначте сферу використання інших термінів. Поясніть їх значення.*

Алгоритм, алогамія, акомодация, байт, б'єф, гідравліка, дебітор, деїзм, девальвація, інтеграл, комунізм, комюніке, лізинг, міграція, мікстура, монофтонг, моніторинг, нація, набоб, номадизм, прогресія, прострація, речник, скарбник, сленг, тезаурус.

Ці вправи закладають основу свідомого оволодіння професійною лексикою, удосконалюють уміння працювати з термінологічними словниками.

Чимало уваги потрібно приділяти перекладу й редагуванню професійних наукових текстів, що пов'язане з актуальною проблемою сьогодення – нормалізацією і кодифікацією українською термінології. Студентам пропонуємо завдання на переклад як усних, так і писемних текстів, складання діалогу із запропонованими фразами, що подані російською мовою, написання рецензії на статтю, надруковану російською мовою. Наприклад:

– *Перекладіть подані слова українською мовою, розкрийте значення. Визначте основні правила правопису слів іншомовного походження. Із виділеними словами складіть речення.*

Резолюція, гедонизм, акмеїзм, католицизм, альтруїзм, булла, камарилья, екзит-пол, рантьє, саммит, емпіриокритицизм, шовинизм, локальний, антагонізм, генерація, легітимність, конформізм, окупація, геноцид, теософія, конгрес, альянс, криптографія, ренесанс, сюрреалізм, аннали, паціфізм, кон'юнктура, гильдія, ажитация, агностицизм, арьергард, барокко.

– *Перекладіть українською мовою, склавши з поданими фразами діалог (у першому варіанті – представників двох опозиційних партій, у другому – наукового керівника і студента, який пише дипломну роботу).*

К сожалению, мы не можем ...; пользуясь случаем, хотели бы ..., благодарим Вас за оказанную «медвежью» помощь в ...; позвольте в Вами не согласиться; считаем целесообразным обратить Ваше внимание ...; примите наши самые искренние пожелания ...; можем сказать, что это превзошло все наши самые худшие опасения

Следует отметить, делать акцент, к таким понятиям относятся, сделать наглядным, после исполнения задания, раз в неделю, под редакцией профессора, по этой теме есть несколько статей, по алфавиту, из-за нехватки времени, подводя итоги.

– *Перекладіть українською мовою вислови. Чи погоджуєтесь ви з думкою авторів? Підготуйте розгорнуту відповідь, добираючи приклади з історії.*

а) Те, кто достаточно умен, чтобы не лезть в политику, наказываются тем, что ими правят люди, глупее их самих (Платон).

б) Самый лучший пророк для будущего – прошлое (Байрон).

Виконання таких вправ стимулює увагу студентів до кожного слова, конструкції для передачі своєї думки, а головне, дозволяє позбутися мовленнєвих помилок, спричинених явищем інтерференції.

Нині до числа джерел навчальної інформації більшість дослідників відносять ресурси інтернету, використання яких сприяє виникненню інтересу, самостійності й творчості студентів, розвиває вміння критичного аналізу сприйнятої інформації. Так, студентам пропонувалося визначити особливості творення й уживання термінів і професіоналізмів, стиль мовлення, яким користуються відвідувачі інтернету, спілкуючись на професійно орієнтованих форумах. Виконання цієї вправи привернуло увагу студентів до необхідності розвитку комунікативних умінь і навичок для спілкування в мережі інтернет, що сьогодні є одним з основних засобів комунікації сучасної молоді.

Засвоєння термінологічного комплексу майбутнього фаху передбачає розвиток умінь активно використовувати термінологічну лексику в продуктивних видах мовленнєвої діяльності – створенні власних усних і писемних текстів. Для цього можна запропонувати такі завдання:

– *Послухайте заголовки текстів і скажіть, про що, на вашу думку, йдеться в текстах.*

«Вертикаль влади стрункішає», «Розстріляний міністр» і настирна молодь», «Людина «маси» чи свідомо творчість мас», «До питання про політику як професію», «Україна – втрачене-невтрачене майбутнє».

– *«Знайдений папірус».*

Уявіть, що зараз 2201 рік. Ви знайшли журнал, виданий 2001 року. Ваше завдання – відновити (тобто спрогнозувати) зміст втрачених із часом уривків статті, скориставшись лише його заголовком, першим та останнім абзацом.

Іваненко О. Ми всі – мовчазна більшість / О. Іваненко // Віче. – 2001. – № 9. – С. 120-131.

Сучасний стан нашого суспільства можна охарактеризувати як аномалію – своєрідну невизначеність, відсутність нормативних регуляцій у суспільстві, порушення загальноприйнятих правил, традиційних способів діяльності в усіх її сферах. Вагомою перешкодою для формування громадянського суспільства в Україні є суспільно-політична пасивність населення, загальна байдужість до громадської діяльності, в тому числі, до обстоювання власних інтересів. Історія України складалася так, що українське суспільство не отримало досвіду передавання наступним генераціям самостійно усвідомлених ідеалів, демократичних традицій, цивілізованих норм суспільного життя.

Отже, національна ідея є тим ядром, навколо якого гуртується моно- чи поліетнічна спільнота, є фундаментом стратегічних цілей, джерелом духовної наснаги для їх досягнення.

– *Складіть діалог з використанням фахової термінології між студентом факультету політології та представником Миколаївської міської організації «Спілка молодих політологів України» Іваном Різуном щодо участі в Літній політологічній школі.*

Застосування інтерактивних методів навчання (робота в парах, ротатійних трійках, малих групах, рольові й ділові ігри, проведення дискусій, виконання спільного проекту) розвиває пам'ять, увагу, мислення, а також вміння студентів працювати в колективі для розв'язання спільного завдання. Пожвавлення серед студентів викликає навчальна гра «Хто більше?», мета якої ознайомлення студентів із новими термінами свого фаху, що передбачає роботу зі словниками, довідниковою літературою, та формування вмінь використовувати щойно засвоєні поняття під час продукування власних висловлювань. Одним із видів роботи з науковою літературою є укладання студентами словників політологічної лексики, що передбачає тлумачення терміна, переклад англійською й російською мовами, уведення його в контекст та презентація цього словника аудиторії із застосуванням технічних засобів навчання. Такий вид роботи сприяє розвитку вмінь свідомо сприймати й використовувати терміни у власному мовленні.

Такі завдання потребують активної пізнавальної діяльності студентів, сприяють розвитку уваги, пам'яті, креативного мислення, а головне – свідомому засвоєнню термінів, що в подальшому

забезпечує ефективне формування термінологічної компетентності.

Підсумком роботи змістового модуля «Наукова комунікація як складова фахової діяльності» було написання реферату з дотриманням усіх вимог щодо такого виду роботи та його захист, який оцінювався як за змістове наповнення, так і за дотримання всіх комунікативних ознак культури усного професійного мовлення.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, на комунікативно-формуальному етапі студенти набувають умінь сприймати, відтворювати усні й писемні професійні тексти та продукувати власні монологічні, діалогічні та полілогічні висловлювання, послуговуючись фаховою термінологією. Як свідчать результати зрізових контрольних робіт та опитування студентів, проведених наприкінці цього етапу, ще досить часто виникають певні проблеми під час сприймання наукових текстів професійного спрямування (недостатня сформованість термінологічної компетентності), студентам складно вільно висловлювати на професійні теми, особливо під час дискусій, де потрібно володіти стратегією й тактикою спілкування, тому розвиток фахового мовлення студентів потребує подальшого вдосконалення.

Робота зі студентами над термінологічною лексикою повинна проводитися не тільки безпосередньо на заняттях з української мови, а й під час вивчення інших дисциплін (циклу гуманітарних, соціально-економічних, фундаментальних та професійно орієнтованих) та проходження навчально-науково-дослідницької та виробничої практики. Саме тому потрібно вибудовувати цілісну систему формування термінологічної компетентності, залучаючи до цього викладачів фахових дисциплін. Як показує досвід, українська мова повинна розглядатися не тільки як предмет вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)», а насамперед виступати засобом спілкування й навчання (розвинені комунікативні вміння й навички сприяють успішному засвоєнню інших дисциплін та спілкуванню між студентами й викладачами), що в подальшому забезпечує ефективність комунікативного процесу під час розв'язання професійних завдань. Саме це й становитиме перспективу нашого подальшого наукового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мухарямов Н. М. Политическая лингвистика как научная дисциплина / Н. М. Мухарямов, Л. М. Мухарямова // Политическая наука. – 2002. – № 3. – С. 44–45.
2. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л. Нагорна. – К. : Світогляд, 2005. – 315 с.
3. Онуфрієнко Г. Науковий стиль української мови : [навч. посіб.] / Г. Онуфрієнко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
4. Петрук В. Психологічна і фахова підготовка майбутнього спеціаліста / Віра Петрук // Вища освіта України. – 2002. – № 1. – С. 53–57.

5. Самаркина И. В. Профессиональная и политическая социализация студентов: критерии эффективности (из опыта работы со студентами-политологами) / И. В. Самаркина // Вестник Российского университета дружбы народов. – Серия : Политология. – 1999. – № 1. – С. 111–127.
6. Симоненко Т. В. Теорія і практика формування професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів : [монографія] / Т. В. Симоненко. – Черкаси : Вид. Вовчук О. Ю., 2006. – 328 с.

Рецензенти: Гришкова Р. О., д.пед.н., професор;
Крутоголова О. В., к.пед.н., доцент.

© Денищич Т.А., 2012

Дата надходження статті до редколегії 18.12.2012 р.

ДЕНИЩИЧ Тетяна Альбертівна – кандидат педагогічних наук, доцент (б.в.з.) кафедри української філології, теорії та історії літератури Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: формування професійно-комунікативної компетентності студентів гуманітарного профілю.